John Steinbeck:

Négerek és fehérek New-Orleansban

A tavaly Nobel-díjjal kitüntetett világhírű író 1960. őszén ráébredt, hogy húsz éve nem utazta be Amerikát, és megállapította: „Nem ismerem saját hazámat. Én, az Amerikáról író, amerikai író emlékezetből dolgozom, és ez a hibás, torz fogalmak legjobb tárháza." Ez a felismerés, és nem kevésbé a benne élő „örök csavargó", arra indította, hogy lakókocsis autón — amelyet Don Quijite lováról Rosinanténak nevezett el — kutyája, Charlie társaságában, néhány hónapig járja az országot. Élményeit nemrég megjelent Amerika kutatása Charlieval című könyvében foglalta össze.

Az út során, természetesen, bele kellett ütköznie az Egyesült Államok egyik legsúlyosabb problémájába, a négerkérdésbe, amelyre oly jellemző fényt vetnek az Alabama államban most lejátszódó események. Steinbeck New-Orleansban tipikus jelenet szemtanúja lett: rendőrhad kísért egy néger tömegtől, amely néhány hisztérikus nőmber egy Nelly nevű nő vezetésével a legcsúfabb szidalmakkal tüntetett a jogaikkal élni próbáló négerek és egy szürke ruhás férfi ellen, mert az továbbra is ebbe a „fertőzött" iskolába kísérte gyermekét.

A New-Orleans-i élményekkel kapcsolatos a Steinbeck könyvéből átvett alábbi részlet.

A fáradtságtól elgyötörten megszálltam egy kellemes motelben. Jók az ágyai, mégse tudtam elaludni. A szürkes ruhás férfit láttam magam előtt, meg a »hangadók« ábrázatát, de legtöbbször azt az öreg némbert, aki igyekezett minél távolabb ülni tőlem. Ide utaztam, hogy megtudjam, mi megy itt végbe. És mit tudtam meg? Ezekben a napokban megszabadultam-e egy percre is a feszültségtől, a kegyetlen rettegés terhétől? Én, mint újonc e vidéken, mindezt, persze, élesebben érzékeltem, de a feszültség és rettegés itt voltak — nem velem utaztak ide. Itt valamennyien, fehérek és feketék, ebben élnek, ezt lélegzik be — mind egy szálig, bármilyen korúak, foglalkozásúak, bármely osztályhoz tartoznak. Hova bújhatnának az elől, ami életük tényévé vált? S ez a végletekig fokozza a feszültséget ebben a katlanban. Vajon semmi sem háríthatja el a robbanást?

Nagyon halvány fogalmaim vannak a kép egészéről... Egy-egy jelentéktelen epizód, két-három találkozás..., de a rettegés leheletét mindenütt megérzi az ember. Elmenni akarózott mindettől. A gyáva álláspontja? Lehet. De még nagyobb gyávaság letagadni gyávaságunkat. Emberek élnek itt. Számukra ez az életmód állandó, mást nem ismertek, végét nem várják. Londonban az East Enden a gyermekek álmatlanokká váltak, amikor megszűntek a bombázások, s megbomlott az élet számukra megszokott rendje.

Forgolódtam az ágyban, s végül Charlie türelmét vesztve néhányszor mérgesen rám szólt: fttt! De hát Charlie-nek nincsenek olyan problémái, mint nekünk. Nem származik abból a fajból, amely olyan okos, hogy fel tudja bontani az atomot, de nem tud békében élni. Charlie azt se tudja, hogy mi az a faj, őt legkevésbé se izgatja, kihez mennek férjhez nővérei. Nehéz lett volna egy kutyának megmagyarázni azokat a »nemes, magasztos erkölcsi« indítékokat, amelyeket követve ezernyi emberi lény egy helyre gyűlik, hogy átkával sújtson egy parányi fekete emberkét. Volt alkalmam kutyák szemében a megvető csodálkozás felvillanását látni, s meggyőződésem, hogy lényegében beszámíthatatlannak tartják az embereket.

Másnap nem én választottam meg első utasomat. Ő kéredzkedett be hozzám. A vendéglőben mellettem ült, s vagdalt húsgombócot evett, amelynek ikertestvérét én tűztem villámra. Harminc-harmincöt éves, magas, sovány, kellemes külsejű férfi volt, a haja hosszú, sima, hamvasan szőke, amire nyilván büszke lehetett, mert szinte öntudatlanul mindegyre átsimította zsebfésűjével. Könnyű, szürke szövetöltönye utazástól gyűrött, s nem valami tiszta volt. Nem feltűnő nyakkendője csomóját lehúzta, hogy nyitva hordhassa fehér inge gallérját. Ennyire tiszta déli kiejtést soha senkitől sem hallottam. Érdeklődött, merre utazom, s miután megtudta, hogy Jackson és Montgomery irányában, megkért, vigyem magammal. Mikor meglátta Charlie-t, ő is azt hitte: egy »feketepofájú« ül az autóban. Ez a mondat e tájon már sztereotippé vált.

Kényelmesen elhelyezkedtünk a vezetőfülkében. Ő átfésülte haját, és megdicsérte Rosinantémat.

— Mindjárt észrevettem, hogy északi — mondta.

— Jó füle van.

Válaszomat irónikusnak szántam.

— Igen. Tapasztalt ember vagyok én.

Azért, ami történt, nyilván magamat kell okolnom. Ha tartottam volna a számat, talán megtudtam volna valami érdekeset. De az álmatlan éjszaka, a hosszú utazás, idegállapotom megtette a magáét...

Kiderítettük, hogy én kedvtelésből utazom, ő pedig munkát keres.

— Maga föntről jön, látta-e, mi történik New-Orleansban?

— Igen, láttam.

— Azok aztán nagyszerű emberek. Különösen a Nelly. Mondja a magáét — mint a vízfolyás!

— Igen.

— Az embernek örül a lelke, ha őket látja. Vannak hát még olyanok, akik megteszik a kötelességüket!

Itt már nem bírtam tovább. Hümmögnöm kellett volna, úgy, hogy tetszése szerint értelmezhesse. Ámde a düh alattomos férge már megmozdult valahol bensőmben.

— Gondolja, kötelességérzetből teszik?

— Mi másból? Adjon nekik a jó isten egészséget! Valakinek csak ki kell kergetni az iskoláinkból ezeket a mocskos feketepofájúakat.

— Az áldozatkészség, amely a »hangadó« némbereket ily magasztos tevékenységre ösztönözte, elragadtatással töltötte el. — Eljön az az idő, amikor az embernek le kell ülnie és alaposan át kell gondolnia mindent. Az ember gondolkodik, gondolkodik, és elhatározza, hogy életét is odaadja a meggyőződéséért.

— És maga már elhatározta?

— Igen. És nemcsak én, sokan.

— És mi a maga meggyőződése?

— Nem tűröm, hogy a gyermekeim a feketékkel együtt járjanak iskolába. Nem sajnálom az életemet, de előbb egy-két tucatot kikészítek ezekből a mocskosokból.

— Hány gyereke van?

Hirtelen felém fordult.

— Gyerekeim egyelőre még nincsenek, de lesznek, és nem járnak majd egy iskolába a fekete pofájúakkal.

— És az életét mikor adja oda, mielőtt vagy miután megszületnek a gyerekei?

Előre kellett néznem az útra, csak a szemem sarkából láttam az ábrázatát, mondhatom, igen-igen kellemetlen volt a kifejezése.

— Maga, látom, a feketéket pártolja! Mi mást várhatunk maguktól. Bujtogatók! Idejönnek, s oktatnak bennünket, hogyan éljünk. Nem, uram, ezzel a számmal nem lesz sikere. Ügyelünk mi a kommunisták és a négerek pártfogóira.

— Én csak elképzeltem magát, amint vitézül életét áldozza.

— Igazam volt! Maga a feketéket pártolja.

— Nem, én nem pártolom sem a feketéket, sem a fehéreket, ha a fehérek között ilyen nemes hölgyek akadnak, mint a maguk »hangadói«.

Hozzám hajolt, arca csaknem érintette arcomat.

— Akarja tudni, mit gondolok magáról?

— Nem. Azokat a szócskákat tegnap már hallottam Nellytől.

Fékeztem, s az út szélére vezettem a Rosinantét. Meghökkent.

— Miért állt meg?

— Szálljon ki — mondtam.

— Mi az, szükségét érzi?

— Igen, szükségét érzem annak, hogy megszabaduljak magától. Szálljon ki.

— Erőszakkal letesz?

Kezemet becsúsztattam az ajtó és az ülés közé, ahol semmi sem volt.

— Jó-jó — mondta, és lekászálódott, de úgy csapta be az ajtót, hogy Charlie vonított a felháborodástól.

Nyomban gázt adtam, de hallottam hátulról a kiáltásait, s a tükörben láttam gyűlölettől eltorzult arcát, tajtékos nyitott száját. Azt üvöltötte: »Feketepárti! Feketepárti!« Üvöltött, míg csak láthattam, s azután is a jó ég tudja meddig. Igaz, én ingereltem fel, de mit csináljak! Ha békéltetőket toboroznak, engem kerüljenek el, az olyanoknak, mint én, hasznát nem veszik.

Jackson és Montgomery között még egy utasom akadt. Markáns arcú néger fiatalember, egyetemi hallgató, akit — megfigyelésem szerint — heves türelmetlenség fűtött. Oldalzsebéből három töltőtoll ágaskodott ki, papírokkal teletömött belső zsebétől kidomborodott a kabátja. Azt, hogy diák, tőle tudtam meg. Bizalmatlanul viselkedett. Az autó rendszáma és kiejtésem azonban megnyugtató hatást tettek rá, már amennyire képes volt a nyugalmi állapotra.

Beszélgettünk az ülősztrájkokról. Részt vett bennük, és az autóbuszbojkottban is. Elmondtam neki, mit láttam New-Orleansban. járt ott. Az, ami engem megdöbbentett, számára nem jelentett meglepetést.

Végül szóba került a négerek egyik vezetője, Martin Luther King, aki a passzív, de nem csökkenő ellenállást hirdeti.

— Ez nagyon hosszadalmas — mondta —, mennyi idő telik el hiába.

— De javulás van, szűntelenül történik javulás. Ghandi szerint csak ez a fegyver hozhat győzelmet az erőszak ellen folyó harcban.

— Tudom, tudom. Tanultam. A sikereket cseppenként érjük el, s az idő múlik, múlik. Azt akarom, hogy hamarabb meglegyen, cselekvés kell nekem... Most, ebben a percben.

— Így mindent el lehet rontani.

— Amúgy meg is öregedhetünk, míg emberszámba vesznek. Amúgy meg is halhatunk.

— Ez igaz. Ghandi meghalt. És sokan vannak olyanok, akik cselekedni akarnak?

— Igen. Vannak... Hogy mennyien, nem tudnám megmondani.

Sok mindenről beszélgettünk. Ez az ember tudta, mit akar, szenvedély, feszültség, düh töltötte el, s mindez a legkisebb érintésre kirobbant belőle. Amikor kiszállt Montgomery-ben, hirtelen visszadugta a fejét a fülke ablakán, és elnevette magát.

— Szégyellem magam — mondta. — Nem szabad ilyen önzőnek lenni. De én meg akarom érni... Elevenen és nem holtan. Itt nálunk! És mielőbb!

Sarkon fordult, megtörölte szemét tenyerével, és gyorsan távozott.

Nálunk annyiféle vélemény és elgondolás hangzik el szóban és sajtóban — választások idején és közvéleménykutatás során — hogy néha nehezen állapítható meg, mi vélemény és mi tény... Itt azt írtam le, amit két-három ember mondott nekem, és amit magam láttam. Tipikusak-e ezek az emberek, és lehet-e mindebből valami következtetést levonni — nem tudom. De az világos előttem: nyugtalanság van azon a vidéken, nehéz ott az embereknek. S még az is világos előttem, hogy ennek a kérdésnek a megoldása nem lesz könnyű, nem lesz egyszerű..

Fordította: **Szántó Irén**

Gárdonyi Géza:

BÚCSÚ

Az Egyetemi Könyvtár kiállítással emlékezett Gárdonyi születésének 100. évfordulójára. A kiállítás anyagának válogatása közben a Szegedi Napló 1891. július 30-i számában találtam rá Gárdonyi Búcsú című írására. Nem csupán irodalomtörténeti értékű dokumentum ez a tárcaműfajban írt cikk, de szép vallomás is az író szegedi élményeiről. A Gárdonyira jellemző lírai hang — azonkívül, hogy a harcos fiatal hírlapíró is bemutatkozik benne — még a személyes sérelmek felsorolása közben is felismerhető. Ebből látjuk, hogy nem túlságosan »vágyódott el Szegedről«.

Ami a fogházbüntetést illeti, a szegedi lapokból, Móra Gárdonyival foglalkozó írásaiból és Gárdonyi József könyvéből mi csak arról tudunk, hogy az Újlaki Antallal vívott párbaj miatt ítélték el néhány napra. Úgy látszik, talán más hasonló birósági ügye is volt, tehát mégsem élhetett egészen »zajtalanul«.

*

Fütyülnek már nekem!

Itthagyom az Alföld királynőjét. Itthagyok az életemből három csöndes évet; három csöndes évnek kedves emlékeit.

Mikor ezelőtt három esztendővel berobogott velem a rókusi vonat, legjobban az lepett meg, hogy sok volt a paprika a házakon. Ma, hogy az alsóvárosi vonat kirobog velem, nem annyira a sok paprikát bámulom a házakon, mint inkább a sok adósságot. De ezt csak jóra lehet magyarázni, mert ahol sok az adósság, ott sok a hitel, s a hitel mindig a jobb jövő előlege.

Nem sajnálom ezt a három évet, amely Szeged porához tapasztja a lelkemet. Pedig akárki elhiheti, hogy nem gazdagodtam meg Szegeden. De örülök, hogy megismertem a magyarságnak ezt az ősi fészkét, ahol még az ősmagyarok ajkával beszélve, istennyilának nevezik a villámot, s életnek a gabonát; ahol még el lehet felejteni a német nyelvet, és ahol még meg lehet tanulni a hazaszeretetet.

Szellemi tekintetben sokra vittem Szegeden. Tagja voltam a Próféta (Pósa Lajos — A szerk.) asztalának. És itt, Szegeden jöttem rá, hogy a legnagyobb földi jó nem az elmélkedő filozófia, sem a vagyon, sem a holdvilágos szerelem, hanem egy-egy pénteki halpaprikás a Bálónál.

Különben elég zajtalanul éltem. Sokan észre sem vették, hogy létezem, sőt ha meg is jelentem itt-ott, mint hírlapíró, inkább úgy tűntem föl, mint az a bizonyos Péter, aki az árnyékát keresi. Pedig nekem is voltak céljaim és vágyaim. Nincs is okom ezeket tovább titkolni. Főcélom volt, hogy bejussak a szegedi Dugonics-társaságba. A szerkesztőség három esztendő óta kecsegtet ezzel, most már nem bízhatom benne tovább, mert látom, hogy ő maga sem tud oda bejutni. A legnagyobb vágyam pedig az volt, hogy Reizner Jánostól legalább egyszer halljak tudományos véleményt valami régiség felől. Reizner sphynx. S a sphynxek megszólalását bevárni egy emberélet nem elég. Azonban önkénytelenül is fölmerül a komoly, jóindulatú kérdés:

— Miért megy el?

Nem maradhatok tovább, uraim! Azon rövid három év alatt, míg itt voltam, kétszer csuktak be Gajári helyett az államfogházba. Gajári nem pihen. Én többször nem pihenhetek. De ha Gajári tagadná, hogy helyette ragadoz be engem a bekötött szemű Igazság, ám legyen igaz az ő szava. Elmegyek azért, mert az a sorsom, ami a színészé. A hírlapíró is komédiás: a betű komédiása. A mi művészetünk is csak napi-művészet. A játékainkat mindennap újra kezdjük, s ha néha egy-egy alakításunknak gyorsan halványuló emléke túl marad fönn a 24 órán, az a mi büszkeségünk, dicsőségünk. Nekünk is van súgónk: néha idegen, néha álorcás Mephisto, néha a saját szívünk. Minden hírlapíró nem lehet az igazságnak apostola. Egy szerkesztőségben elég egy belőle. A többi csak színész; a betűnek becsületes, ambiciózus színésze.

Vándorlunk mi is. Igyekszünk sok becsületet és kevés adósságot hagyni hátra. Néha ez fordítva sikerül. De azért a világ kereke nem zökken, mint a lóvonatúé. Megyek hát egy várossal tovább. Az arad—csanádi vonatnak ma több gőzre van szüksége, mint máskor, mert nehéz szívet visz.

De nem érzékenykedem. »Minden úgy van jól, amint van« — súgja elválhatatlan hű barátom és útitársam, Mummery Róbert a fülembe. Még egyszer intek a kalapommal, még egyszer a zsebkendőmmel... És most úgy érzem magamat, mintha a saját temetésemre utaznám.

SÁRKÖZI GYULA

AZ ALBATROSZ TITKA

REGÉNY

(29)

— Várjon csak egy kicsit... Megsúgok valamit, ami után talán másképpen ítéli majd meg a dolgot. A derék ifjú, akit maga Charmonte márkinak ismer, voltaképpen csaló és hamiskártyás. Itt a rendőrségi priusza — és Silver átnyújtotta az írást. — Tessék, nézze meg.

Claytonné belenézett a priuszba, majd visszaadta Silvernek.

— Mi lesz, ha ezt a sajtó megtudja? — kérdezte a felügyelő, amikor az írást visszatette a fiókba. — Látom már a nagy címeket: »Előkelő társaságbeli hölgy és egy szélhámos romantikus szerelme.« Ez nem lesz nagyon mulatságos. Magát kitaszítják a jó társaságból, s ez mégiscsak nagy ár azért, hogy borsot törjön férje orra alá.

— Hát ez bizony szörnyű lenne — sóhajtott Claytonné.

— Akkor miért nem mondja meg az igazságot?

Claytonné kis ideig gondolkodott, csak azután felelt:

— Az az igazság, amit az első vallomásomban mondtam.

Silver belül már forrt a dühtől ekkora makacsság láttán, de eddig még valahogy türtőztetni tudta magát. Erre a válaszra azonban kirobbant magából:

— Te jó ég! Hát akkor kicsit másképpen fogalmazom meg a dolgot. Morrison úr és háziorvosa látták a maga férjét 8.10-kor a kabinfolyosón nappali ruhában. Tehát hiába erősködik, hogy 7.45-kor a fürdőkádban találta. Ért engem?

— Értem — suttogta az asszony.

— Másrészt viszont nagyon komoly gyanúokok szólnak amellett — mivel szép számú bűn terheli Kockás számláját —, hogy Goddard gyilkosa. Tudom, hogy csak azért, mert valaki már követett el bűnt, maga nem fogja villamosszékbe küldeni. Márpedig az ő megmentése magán múlik.

Claytonné lehajtotta fejét:

— Értem... Igen, így már egészen másképp áll a helyzet. Nem tagadom tovább: én akkor a márki kabinjában voltam. Azért mentem be hozzá, mert könyvet akartam kérni tőle. Aztán közel félóra hosszat ott maradtam és beszélgettem vele.

— De az isten áldja meg, miért nem mondta ezt meg mindjárt? — kiáltott fel a felügyelő.

— Nem érti, hogy miért? Pedig világos.

— Tudom, a férje mondta, hogy ne vallja be. Sejtette ő, hogy maga hol járt?

— Én éppen azt akartam, hogy tudja. Pontosan azért hagytam nyitva az ajtót. Most már úgyis mindent elmondhatok. Az utóbbi időben házasságunk megromlott. Ezért féltékennyé akartam tenni a férjemet. Amint láttam, hogy a szemét meresztgeti Mary-re, kacérkodni kezdtem a márkival. Itt sétáltunk el e kis szoba előtt és én véletlenül bepillantottam. A férjem és Mary itt álltak és csókolóztak. Erre könyvkölcsönzés ürügyével bementem a márkihoz, de az ajtót szándékosan nyitva hagytam, hogy a férjem feltétlenül meghallja a hangomat, ha a kabinjába menet itt siet el az ajtó előtt.

— Most már mindent értek — szólalt meg Silver.

— Nem mondtam volna el ezeket, ha nem lett volna bizonyítéka arra, hogy a férjem csak 8.10-kor jött le a kabinunkba. Én az ő alibijét akartam megerősíteni, azért ragaszkodtam az első vallomásomhoz. Most ennek már semmi értelme, de legalább a márkit kihúzom a bajból. Szívesen teszem, mert akár szélhámos, akár nem, nagyon mulatságos és jószívű ember.

... Alig csukódott be Claytonné mögött az ajtó, Bessy King, a komorna nyitott be. Silverrel akart beszélni. De nagy zavarban volt és a felügyelő ismételt felszólítására sem szólalt meg, hanem matatni kezdett kosarában. Hosszas ideges keresgélés után végre kihúzott egy halványzöld színű kardigánt. A sírás láthatóan a torkát fojtogatta, mert még mindig nem tudott szólni, csak némán nyújtotta Silvernek a kardigánt.